

RÄVSALSTENENS INDSKRIFT

Af Harry Andersen

Efter den almindelige Opfattelse har Rävsaalstenen i Bohuslän Indskriften: **hariwulfs stainar** Herjulf's Stene, og den betragtes som en Overgangs-Indskrift mellem de yngre urnordiske Runeindskrifter og den ældste Gruppe Runestene med de yngre Runer (Slutningen af det 8. Aarhundrede). Den har Runerne **† a**, ikke den ældre Form **✱**, det gamle **h h**, og den skulde have **þ w**. Eller som det hedder hos Anders Bæksted: fra de ældre runers allersidste tid.¹ Det er *w* foran *u*, der sammenholdt med det yngre *a* er bemærkelsesværdig. Læsemaaden stammer fra Sophus Bugge (1868).² A. Noreen har dog i sin oldnordiske Grammatik Gengivelsen *hariwulfs* med underprikket *w*³, og Alexander Jóhannesson har i sin urnordiske Grammatik: *hariwulfs* (oder *hariþulfs?*) *stainaR* (oder *swainaR?*), der gengives som oldnordisk *Herjúlfs* (oder *Hörþólfs?*).⁴ Naar der ses bort fra Erik Moltke (1942), er der ingen der har lagt Vægt paa Noreens underprikkede *w* eller Jóhannessons *hariþulfs?* Den der skriver disse Linier maa bekende, at han i 1945 ikke har været opmærksom paa Erik Moltkes Indsigelse mod den gængse Læsemaade. Anders Bæksted og Wolfgang Krause har i 1943 heller ikke

Der er brugt følgende Forkortelser: AaNO = Aabøger for nordisk Oldkyndighed, ANF = Arkiv för nordisk filologi, APHS = Acta Philologica Scandinavica, DgP = Danmarks gamle Personnavne, DR = Danmarks Runindskrifter (udgivet af Lis Jacobsen og Erik Moltke). Med Krause og Liljegren henvises til Krause »Runeninskriften im älteren Futhark» (1937) og til Liljegren »Run-Urkunder» (1833).

¹ »Runerne» (1943), s. 32.

² Tidsskrift for Philologi og Pædagogik VIII, s. 163 ff.

³ »Altisländische u. altnorwegische Grammatik» 4, Udg. (1923) Nr. 54, s. 385.

⁴ »Grammatik der urnordischen Inschriften» (1923) Nr. 51. *Herjúlfs* skal være *Herjólfs* og *Hörþólfs* skal være *Hörþólfs* (sml. Oversættelsens *Herjólf's* (*Hörðólfs*), da Gengivelsen er i klassisk Oldnordisk.

været opmærksomme paa Moltkes Iagttagelse; de har i hvert Fald ikke benyttet den. Det er gaaet som saa ofte i Videnskabens Historie: en Fejl er blevet gentaget og gentaget, og til sidst er den blevet ophøjet til at være rigtig. Saa sker det at en behjertet Mand en Dag ser uheldet paa Indskriften; han kigger paa Runerne, og han konstaterer, at Räv-salstenen slet ikke har Formen **hariwulfs**, men **hariþulfs**. Runen **þ**, som Indskriften har, er blevet opfattet som **þ w**, idet man efter Bugges Læsning har betragtet **hari-** som Navnets første Led, da vi har **hari-wolafn** (Stentofte) og **hariwulafa** (Istaby), runesvensk **heriulf**, **hariulf**, runedansk **hairulf** (15 Øster Løgum) og oldnordisk *Herjólf*.⁵

Erik Moltke skriver i sin Anmeldelse af Wolfgang Krauses Bog »Runeninschriften im älteren Futhark» (1937): Die Inschrift von Räv-sal kann nur folgendermassen zu lesen sein **hariþulfs stainan**; da die Runenformen völlig dem dänischen Helnäs-Gørlev-Typus entsprechen, wo wir die Schreibweise **ulfn** mit Schwund des anlautenden *w* finden, ist nicht einzusehen, weshalb man an der alten, unzutreffenden Lesung festhalten sollte. Aber natürlich — können sich die Namensgeschichtler nicht mit der Vorsilbe **harip** zurechtfinden, so mögen sie *þ* als ver-schrieben bezeichnen.⁶

Wimmer har været opmærksom paa Ligheden med *þ* (!), men ikke udnyttet den; han følger Bugges Læsning.⁷ Wolfgang Krause skriver om *w*-Runen (!): Die Ausbuchtung beginnt ein gut Stück unterhalb der Spitze des Hauptstabes, so dass die Rune an sich wie ein *þ* aussieht; der sprachliche Zusammenhang spricht jedoch eindeutig für die Lesung *w*.⁸ Han er bundet af den Opfattelse, at første Led nødvendigvis er **hari-**; han regner overhovedet ikke med, at Læsningen **þ** kan give sproglig Mening.

Læsemaaden **þ** for **w** gør, at Magnus Olsens Ræsonnement i »Rune-kammen fra Setre» (1933) bortfalder. Magnus Olsen skriver: Jeg vil gjøre uttrykkelig opmærksom på, at det nye, yngre runealfabet ikke behøver raskt å ha gått sin seiersgang over hele Norden. På enkelte steder kan runeskriften ha fortsatt nærmest i det gamle spor, således at enkelte runer som var avskaffet i den yngre rekke ennu kunde brukes. Mon Räv-sal-stenen i Bohuslän, som har **þ w**, men den unge form †

⁵ Se DR *Hærulfr* Sp. 670.

⁶ ANF 56 (1942), s. 112.

⁷ »Die Runenschrift» (1887) s. 231, Fodnote 1.

⁸ »Runeninschriften», s. 158.

A, kan avgi et eksempel på en sådan lokal skrifttradisjon? (For øvrigt kan vi på dette punkt, likesom med navneformen **hAriwulfs** som inneholder den nevnte **w**-rune, ha å gjøre med arkaiserende skrivemåte). Jfr. også Sølvesborg-stenen, Blekinge, hvis denne på ett sted har **ƿ w**, ikke **ƿ b** (s. 77 Fodnote 1). Sølvesborg-Stenen (DR 356) har: **urti wAƿ (i) . . . (t) a-smūt (i) sunusin**. Efter DR er Læsningen **wAƿ** sikker.⁹

Vi kan da fastslaa, at Rävsaalstenens Indskrift ikke har Runen **w**. Navnet skal læses **haripulfs**. Med Erik Moltke maa Indskriften side-stilles med de ældste danske Runeindskrifter paa Stene: Helnæs, Flemløse, Snoldelev, Kallerup (nu Høje Taastrup i DR), Nørre Næraa o. a. Vi er i et Tidsrum, hvor **w** er gaet tabt foran **u**; **ulfs** svarer til **rhulfr** (Helnæs) og **ruulf** (Flemløse).

Tolkningen af første Led **harip**- byder paa fire Muligheder: 1) **harip**- = **harið**- eller **hærið**-, et ellers ukendt Navneled. 2) **harip**- = **har(i)ð**- med **i** som Støttevokal mellem **r** og **ð**. 3) **harip**- = **h(a)rið**- med **a** som Støttevokal foran **r**. 4) **harip**- er ristet for **hraið**- = **Hræið**- (jvf. oldnordisk **Hreið**-). Disse fire Muligheder skal nu drøftes nærmere.

1. I sammensatte Personnavne er det ikke almindeligt, at første Led har to Stavelser; nævnes kan dog Navne med **Ingi**- og **Kætil**- som første Led, et Navn som **iafurbiarn** (Liljegren 578); Navnet **Öðinkār** er specielt dansk.¹⁰ Første Led kan læses **Harið**- eller snarere med **i**-Omlyd **Hærið**- af en oprindelig Trestavelsesform **hariða**- (sml. ***katila**- > **kætíl**-), eventuelt **Hærið**-; men det synes ikke muligt at forbinde et saadant Navneled med det kendte nordiske Navnestof. Denne Læsemaade maa derfor betegnes som usandsynlig.

2. Alexander Jóhannessons Forslag **Hqrðólfr** (oldnordisk Form) viser hen til et Led **Harð**-; han regner vel med **Harðulfr**, der i Oldnordisk skulde give **Hqrðulfr** med **u**-Omlyd og ved videre Udvikling **Hqrðólfr**; hvis **u**-Omlyden er yngre end Overgangen **u > o** i **-wulfr** (andet Led i Navne), synes der ikke at være Basis for en konstrueret oldnordisk Form **Hqrðólfr** (Stentoftens har **hariwolafn**, hvor vi kan have Overgangen **u > o** betegnet). Hvis vi har at gøre med et Navneled **Harð**- (sml. det oldnordiske Adjektiv **harðr** haard), skulde **i** være Støttevokal ved **r**; man ventede dog snarest et **harap**-, for i langt de fleste Tilfælde staa Støttevokalen i de urnordiske Indskrifter og i de yngre Indskrifter

⁹ DR Sp. 400 Anm. 1. Otto von Friesen læser i »Lister och Listerby-stenarna i Blekinge» (1916) **wAƿ** eller **bAƿ** (s. 55), i »Rö-stenen» (1924) ? **wAƿ** [I] s. 103.

¹⁰ Se om dette Navn min Afhandling i Namn och bygd 32 (1944—1945), s. 101 ff.

foran *r*, en Mulighed der ikke foreligger for Typen *harð*¹¹. En fuldstændig Parallel har vi i runesvensk **karīþi** for **karþi** med *i* mellem *r* og *ð* (Liljegren 1148); nævnes kan ogsaa den danske Skernsten 2 (DR 81) med Navnet **saskiriþr** = *Sasgærðr* med Støttevokal mellem *r* og *ð*, men her korresponderer *i* = *æ* med Støttevokalen betegnet ved samme Tegn (sml. samme Indskrifts **turutin** = *dröttin*). Runesvensk har **kirist** = **krist** (Liljegren 283) med *i* foran *r*.

Et Navneled *Harð*- spiller ikke nogen stor Rolle; de Eksempler Lind anfører i sin Navnebog er alle mytologiske eller fingerede, f. Eks. *Harðgreipr*. Denne Mulighed kan altsaa ikke afvises, men den maa alligevel betragtes som ret usandsynlig.

3. I **hariþ**- er *a* Støttevokal foran *r*, vi har et Led *H(a)rīð*-. I de urnordiske Indskrifter er det det normale, at vi har Støttevokal foran *r*: **harababar** (Järsberg), **waritu** (samme), **warait** (Istaby), **hararar** (Eidsvåg)¹², **bariutiþ** (Stentofte), **barutr** (Björketorp); hertil svarer runedanske Eksempler som: **tarab** = *drap* (200 Ørsted), **turutin** = *dröttin* (81 Skern 2), **buruþur** = *brōður* (53 Gylling), runesvensk **buruþur** (se Liljegren 91, 97, 567, 781, 893 og 1193), **turuknaþi** = *druknaði* (Liljegren 914). Et Navneled *Hrīð*- kendes ellers ikke, Ordet skulde være det samme som oldnordisk *hrið* Angreb, Storm. Muligvis indgaar dette Ord i det ellers ukendte Mandsnavn **hriþi** (160 Jetsmark), der kan læses *Hrīði* til *Hrīðir* (sml. det oldnordiske Sværde navn *hriðir*). Et Navn *Hrīðulfr* er en Mulighed, der ikke kan betegnes som helt usandsynlig; men da et Navneled *Hrīð*- ellers ikke forekommer, er jeg tilbøjelig til at lade dette Forslag falde.

4. **hariþ**- er ristet for **hraiþ**-, idet Risteren har byttet om paa Runerne *r* og *a*. Paralleller til en saadan Ombytning kendes fra Runesvensk: **tirk** for **trik** = *dræng* (Liljegren 1405), **turknaþi** for **truknaþi** = *druknaði* (Liljegren 1406). Fra Runedansk kan anføres: **biruti** for **briuti** = *briūti* (81 Skern 2), **burþur** for **bruþur** (eller **buruþur**) (108 Kolind), **þasni** for **þansi** (270 Skivarp). Det er ikke nogen Tilfældighed, at vi netop har Ombytning ved *r*, hvor vi har Mulighed for Metatese, sml. oldnordisk *brot*: dansk *bort* o. lgn. Hertil kan eventuelt føjes **hairulfr** (15 Øster Løgum), der kan være ristet for **hariulfr**.¹³ Det hedder i DR's Artikel

¹¹ Se DR Sp. 1003 ff. og Krause, s. 238.

¹² Se nærmere Krause, s. 660.

¹³ Dette Navn diskuteres ANF 61 (1946), s. 177. — Om Metatese (i Skrift etc.) se *Marius Kristensen* i »Danske Studier» 1934, s. 107 ff. og *Sven Friberg* i »Fest-

om Fejlrstilling: Fejlene hos de skriftkyndige er af samme Art som i moderne skriftarbejder: forglemmelser, fx. **harats** for **haralts**, dobbelt-skrivning **siin** for **sin**, ombytning **pasni** for **pansi** etc.¹⁴ Man kan altsaa ikke paa nogen Maade udelukke den Mulighed, at Risteren har begaaet en Fejl, som det er meget let at finde Sidestykker til i gammel og ny Tid.

Vi har efter dette at gøre med en Genitiv **hraiþulfs** = *Hræiðulfs* til Navnet *Hræiðulfr*, der findes paa Rökstenen i Pluralis: **hraiþulfan fim**; Runesvensk har **hriþulfs** (Liljegren 1062) og med Tab af *h* foran *r* **riþulf** (Liljegren 1165), der efter Otto von Friesen gaar tilbage til *Hræiðulfr* og ikke til *Hriðulfr*. Navnet *Redhulf* er — og det er det spændende og interessante — ellers kun kendt fra Bohuslän: *Redulfr* i Refshala (1360), *Ræidulfuar* Ragnarsson, logretis man i þiorn (1405).¹⁵ I Norge er Navnet almindeligt efter 1300; Lind har i sin Navnebog: *Hreiðarr*, *Hreiðmarr*, *Hreiðulfr*, *Hreiðunna* og *Hreiðunnr*. Svarende til *Hreiðarr* har Runesvensk **Hriþar** (Liljegren 1338), Gammelsvensk *Redhar* og Gammeldansk *Rethar*.¹⁶ Da Gammelnorsk og Gammelsvensk har Tab af *h* foran *r* (*l* og *n*) senere end Dansk og Diftong bevaret, er Formen *Hræiðulfs* hermed lydligt sikret; Formerne **Hriþulfs**, **Riþulf** og **Hriþar** er af betydeligt senere Dato, idet de har Monoftongering. Rökstenens **hraiþmaran** opfattes i Almindelighed som et Stednavn (saaledes Otto von Friesen). Ivar Lindquist hævdede i 1941, at Ordet er et Personnavn svarende til oldnordisk *Hræiðmarr*.¹⁷ Den danske Jetsmarksten har Navnet **hriþi** — som jeg har strejft tidligere — der kan læses *Hræði* til Nominativ **Hræðir*; da Indskriften har Monoftongering betegnet (**stin** for **stain**) kan **Hræðir* være udviklet af en Form **Hræiðir* < **Hræiðwir* (sml. Navnet *þōrir* < **þōrwir*)¹⁸. Hvis Jets-

skrift till Jöran Sahlgren» (1944) = ANF 58 s. 68 (her anføres Eksempler som: *smutsar* til *smustar*, *Harald* til *Harlad*, *Oslo* til *Olso* etc.). Da jeg maskinskrev denne Afhandling skrev jeg flere Gange *nordiks* for *nordisk* og *Tidksrift* for *Tidsskrift* (Typerne *k* og *s* ligger ikke umiddelbart op til hinanden). En Fejl som *Portræt* for *Portret* kan skyldes det følgende *r*: Forbindelsen *l + r* begunstiger *p + r* for *p + Vokal*.

¹⁴ DR Sp. 803.

¹⁵ Otto von Friesen »Rökstenen» (1920), s. 78 f. Lundgren—Brate »Personnamn från medeltiden» (i Svenska landsmål X) s. 203.

¹⁶ DgP Sp. 1155.

¹⁷ Namn och bygd 29 (1941), s. 129 f.; dette har DgP ikke været opmærksom paa (Sp. 1155).

¹⁸ Forslag DR Sp. 700 (*Riþir* eller *Reþir*); dette Forslag er ikke omtalt i DgP under *Rithir*. GG III, s. 38 (og § 382,1) regner med *Hriðir* efter Wimmer.

markstenen har Navnet *Hrīðir* synes det at støtte Mulighed 3; men dette kan selvfølgelig ikke bevises. Paa den anden Side kan man heller ikke hævde, at Jetsmarkstenens *hriþi* beviser, at Rävssalstenens *hriþ*-skal læses *H(a)rīð-*; men det er i alle Tilfælde nærliggende at forbinde de to Navne. Leddet *Hræið-* — der er hjemlet i de nordiske Sprog (Norsk—Islandsk, Svensk og Dansk)—taler for en Navneform **Hræiðir*.

Betydningen af *Hræið-* skal ikke drøftes nærmere her. At Leddet skulde høre sammen med oldnordisk *hreiðr* (Neutrum) Rede forekommer ikke sandsynlig.¹⁹ Det maa formodes, at det er identisk med *hræið-* i *Hreiðgotar*, sml. Rökstenens *hraiþkutum*, som Otto von Friesen forbinder med oldnordisk *hreiðr* Rede, hvad Arwid Johansson kritiserer meget skarpt.²⁰ En Betydning udmærket, berømt vilde harmonere godt med de germ. Navneled, sml. urnordisk *hlewa-* (i *hlewagastin*) Berømmelse, oldnordisk *-marr* (urnordisk *-marin*) Berømmelse.

Ældre Tolkninger af Rävssalstenen har *stainar* eller *swainar* (se Boije, Jóhannesson og Diskussion hos Krause). Efter den almindelige Opfattelse er *stainar* Pluralis af ældre **stainōr*. Lis Jacobsen oversætter ved Ental²¹ og ligeledes Anders Bæksted, der skriver: Herjolf betegnes altså som ejer af mindesmærket og er vel sagtens også den døde, for hvem stenen er rejst; men man må dog indtil videre regne med den mulighed, at Herjolf kan være den mægtige runemester, der ved sin indskrift formelt tilegner sig stenen og derved unddrager den overlast og ødelæggelse, hvorimod han, for hvis skyld stenen er rejst og indskriften hugget, ikke er nævnt. Til fordel for den første af de to Opfattelser taler senere tiders runeindskrifter, hvis udvidede formler ikke lader nogen tvivl tilbage om det rette forhold.²²

Vi har en primitiv Formel, et Navn i Genetiv med vedføjet Substantiv; Paralleleksempler har vi i den urnordiske Indskrift: *hnabdas hlaiwa* (Bøstenen) og i de danske Indskrifter, der er samtidige med Rävssalstenen: *airiks kubl* (17 Starup), *hurnbura stain suiþks* (250 Høje Taa-

¹⁹ Hans Naumann, »Altnordische Namenstudien« (1912): *hreið-* til oldnordisk *hreiðr* Vogelnest? (s. 124).

²⁰ Otto von Friesen, »Rökstenen«, s. 133. — Arwid Johansson APhS VII, s. 140 ff. Johansson opstiller en Rod *krei-* 'entscheiden, unterscheiden, auserlesen'. Hverken Lind eller DgP udtaler sig om Betydningen af Leddet *hræið-*.

²¹ AaNO 1935, s. 221.

²² »Runerne« (1943), s. 32. — Se min Kritik af Bækstedes forkerte Opfattelse af *stainar* som Singularis AaNO 1945, s. 148, Fodnote 2.

strup, tidligere Kallerup) og udbygget **kunuAltstain** (248 Snoldelev).²³

Hvis min Opfattelse af **hariþulfs** er rigtig, skal Rävstalstens Indskrift oversættes: Redulvs Stene (eller Ridulvs eller Hardulvs); dette ændrer intet i Helhedsopfattelsen (Navn i Genitiv + Sten i Pluralis).

Resultatet af denne Undersøgelse kan opstilles i følgende Punkter:

1. Rävstalstens Indskrift hører ikke til den urnordiske Periode, men til den følgende Tid, de yngre Runers Tid; den er fra samme Periode som Snoldelev-, Helnæs- og Høje Taastrupstenene (i DR betegnet som Helnæs-Gørlev-Typen). Runografisk er at bemærke, at Indskriften har det gamle **h h**, men det unge **þ a**, ikke **✠**. Indskriften burde ikke være medtaget i Krauses Bog »Runeninschriften im älteren Futhark» (1937).

2. Vi har ikke Navnet **hariwulfs** men **hariþulfs**,²⁴ der kan tolkes paa fire Maader. Tolkningerne *Harðulfs* og *Hrǫðulfs* forudsætter ikke Fejlristning (men henholdsvis **i** og **a** som Støttevokal) og er derved *Hræiðulfs* overlegne. Men til Gengæld er Tolkningen *Hræiðulfs* — der forudsætter en Ombytning af Runerne **r** og **a** — de to andre Tolkninger overlegen, fordi vi kan faa Tilknytning til det kendte Navn *Hræiðulfr* — der netop kendes fra Bohuslän!

3. Runen **w** findes paa Sölvesborg, men altsaa ikke paa Rävstal. Det er Ligheden mellem de to Runer **w** og **þ** og Navnet **hariwulfan**, der har

²³ Sml. *Lis Jacobsen* i *AaNO* 1935, s. 220. — *Brøndum—Nielsen* i »Nordisk Kultur» VI (1933), s. 118 f. og DR Sp. 830 f.

²⁴ Jeg skal her give en kronologisk Fortegnelse over de Steder, hvor jeg har truffet Formen **hariwulfs** anført: *Sophus Bugge* i *Tidsskrift for Philologi og Pædagogik* VIII (1868—69), s. 163 ff. *F. Burg* »Die ältesten nordischen Runeninschriften» (1885) s. 94 (Henvisninger s. 170), *Sten Boije* »Bohusläns runinskrifter», »Bidrag till kännedom om Göteborgs och Bohusläns fornminnen och historia» III, 1886, s. 162 ff., *Wimner* »Die Runenschrift», 1887, s. 230 ff., *Noreen* »Altisländische Grammatik» 4. Udg. 1923, Nr. 54, s. 385 (se ogsaa §§ 235,1, a og 356 Anm. 3), *Jóhannesson* »Grammatik der urnordischen Inschriften», 1923, Nr. 51, *Otto von Friesen* i »Rö-stenen» 1924, s. 90 og i »Nordisk Kultur» VI, 1933, s. 31, *Lis Jacobsen* »Eggjum-Stenen», 1931, s. 89 og *AaNO* 1935, s. 221, *Brøndum—Nielsen* »Gammeldansk Grammatik» §§ 264,1 og 429,4 samt »Nordisk Kultur» VI, 1933, s. 119, *Magnus Olsen* »Runekammen fra Setre», 1933, s. 77 Fodnote 1, *Helmut Arntz* »Handbuch der Runenkunde» 1935, s. 167, *Elias Wessén* ANF 52, 1936, s. 363, *W. Krause* »Runeninschriften im älteren Futhark», 1937, Nr. 70 og »Was man in Runen ritzte», 2. Udg. 1943, s. 25, *Anders Bæksted*, »Runerne» 1943, s. 32, *Harry Andersen* ANF 61, 1946, s. 177.

ført Forskerne paa Afveje fra Sophus Bugges Tid. Først med Erik Moltkes Kritik af den gængse Læsemaade (1942) er der banet Vej for den rette Opfattelse.

SUMMARY

Harry Andersen: The Inscription on the Rune Stone at Rävsaal (Island of Tjörn, Bohuslän).

The inscription on the rune stone at Rävsaal is usually considered to form a transitional stage between the later old northern runic inscriptions and the first rune stones with the younger runes (end of the 8th century A.D.). The author reads the inscription: »**haripulfs stainaR**», not **hariwulfs** as most of the earlier interpreters have done, and establishes that the stone belongs, not to the old northern runic period, but to the period of the younger runes. Because of that, the inscription ought not to have been published in the work of Wolfgang Krause: »Runenschriften im älteren Futhark» (1937). The name **Haripulfs** can be interpreted in four ways of which the interpretation *Hræidulfs* can be connected with the name *Redhulf* — in Sweden known from the inscription on the rune stone at Rök church, Östergötland, and beside only from Bohuslän during the middle ages. In Norway the name became common in the 14th century. The translation of the inscription runs thus: Redulv's stones (or Ridulv's or Hardulv's).